

Schoolloopbaanbegeleiding in de centra voor leerlingenbegeleiding een visie voor de CLB-praktijk¹

versie 2
Filip Mels
1 maart '05

Een greep uit de decretale opdrachten van de Centra voor leerlingenbegeleiding:

De CLB-begeleiding situeert zich op het domein van de onderwijsloopbaan. Het CLB dient tijdig en preventief te informeren over het onderwijs- en welzijns en gezondheidslandschap en de toestand van de arbeidsmarkt. Prioritair is de begeleiding van de keuzeprocessen bij de overgangen tussen secundair en hoger onderwijs, en de keuzeprocessen in de eerste graad. Prioritair is de kwaliteitsvolle verwijzing van gewoon naar buitengewoon onderwijs en omgekeerd.

...

Schoolloopbaanbegeleiding is klaarblijkelijk een essentiële opdracht van de CLB's. De centra zijn ook bijzonder goed geplaatst om deze opdracht te vervullen. De schoolloopbaanbegeleiding in het basis- en secundair onderwijs is immers een onlosmakelijk deel van de leerlingenbegeleiding. Zij interageert voortdurend met de andere begeleidingsdomeinen waarop het CLB actief is: leren en studeren, gezondheid, psychosociaal functioneren. Dit wordt ook door de cliënten zo beleefd.

De CLB's hebben binnen de SLB-begeleiding een vierledige opdracht:

- a. objectieve informatieverstrekking over het onderwijs (verzekerd aanbod)
- b. schoolondersteuning (verzekerd aanbod)
- c. hulpverlening, subsidiair aan het aanbod van de school
 - met bijzondere aandacht voor specifieke doelgroepen en leerlingen met ernstige / complexe keuze- of loopbaanproblemen
 - met de school(-engemeenschap) overlegd
- d. andere decretaal verplichte opdrachten (adviezen bij sommige overgangen, attesten buitengewoon onderwijs en GON, leerplichtbegeleiding)

De CLB's kunnen inzake SLB een unieke rol spelen vanuit hun onafhankelijke en belangeloze positie en hun eigen deontologie. Die staan garant voor objectieve informatieverstrekking en ongebonden begeleiding.

De CLB's nemen deze opdracht ook op. In de praktijk rijst echter de vraag:

¹ Deze tekst is in grote mate gebaseerd op de visietekst over schoolloopbaanbegeleiding die ontwikkeld werd in het VCLB-SLB-project sinds 1993 en gepubliceerd werd door Walter Magez:

Magez, W., *Visietekst. Een eigentijdse operationalisering binnen de algemene leerlingenbegeleiding*. – In: Vademecum schoolloopbaanbegeleiding, Leuven, Begeleidingsdienst voor de Vrije PMS-centra, 1997.

Magez, W., *Visie op eigentijdse schoolloopbaanbegeleiding*. – In: Verbeek, J. en Willems, G. (red.), *Levens Lijnen*, Leuven – Apeldoorn, Garant, 1997.

- welke kwaliteitscriteria voor goede schoolloopbaanbegeleiding kunnen gehanteerd worden;
- welke competenties hiervoor vereist zijn en hoe de medewerkers die kunnen verwerven of op peil houden.

Deze vragen zijn meer actueel dan in de vroegere PMS-context

- omdat toen schoolloopbaanbegeleiding een dominante plaats innam in de werking en hierdoor professionalisering een vanzelfsprekendheid was: eigen toegepast onderzoek, ontwikkeling van materialen, volgen van nascholing... vormden kernopdrachten van de PMS-medewerker.
- omdat schoolloopbaanbegeleiding een bijna exclusieve opdracht was voor de centra, terwijl nu het onderwijs op alle niveaus ook expliciet deze opdrachten moet opnemen. Dit was ondermeer het geval door de invoering van de vakoverschrijdende eindtermen leren kiezen.

Hierna schetsen we een referentiekader waaraan de schoolloopbaanbegeleiding kan getoetst worden. Naarmate de praktijk hier nauwer bij aansluit, zal de kans op het duurzaam realiseren van doelstellingen groter zijn. Het kader is gevisualiseerd in een presentatie waarvan de samenvattingsdia in bijlage is opgenomen.

1 Doelstellingen van SLB

Essentieel voor de CLB-aanpak van SLB is het onbetwiste vertrekpunt: de begeleiding richt zich op de zelfrealisatie van het individu in ontwikkeling. Ze heeft aandacht voor de totale persoonlijkheid van de leerling. Lichamelijke kenmerken, denken, gevoelens en context krijgen een plaats.

Binnen die persoon zijn drie vaardigheden essentieel:

Zelfconcept

Welk beeld heeft de leerling van zichzelf? We bedoelen het kennen van eigen vaardigheden, motivatie, belangstelling, waarden, persoonlijkheidskenmerken en de gedachten en gevoelens die hiermee gepaard gaan. Faalangst of handigheid kunnen hierin even belangrijk zijn als intelligentie of schoolse kennis.

Horizon

Welk beeld heeft de leerling van de omgeving waarbinnen zijn loopbaan zich afspeelt: keuzemogelijkheden, trajecten, maatschappelijke waarderingen...? Hij moet ze leren kennen, maar zich ook bewust zijn van de eigen opinies en emoties die ermee samengaan, en de wijze waarop zijn omgeving ermee omgaat. Niet enkel cognitief dus, maar ook emotioneel.

Plannen en sturen

Kunnen uitstippelen van het eigen traject, stapsgewijs en rekening houdend met alle belangrijke elementen is een derde component. Hiertoe moet de leerling de nodige gegevens verzamelen, initiatief nemen, omgaan met de invloed van anderen (adviezen of druk), durven beslissen en de uitvoering van de keuze voorbereiden.

Actorkwalificaties in ontwikkelingsperspectief

Bovengenoemd geheel van attitudes, kennis en vaardigheden vormen te ontwikkelen actorkwalificaties van de leerling maar onrechtstreeks ook van zijn ouders en leerkrachten. De

mate waarin de klemtoon komt te liggen bij de leerling of de ouders of leerkrachten is uiteraard leeftijdsgebonden. Toch zal steeds het verwaarlozen van één van deze actoren in de begeleiding leiden tot kwaliteitsverlies.

Zelfstandig zelfverantwoordelijke keuzes maken

Hoewel de schoolloopbaanbegeleiding in essentie gericht is op het levenslang proces, blijft het op beslissingsmomenten zelfstandig maken van keuzes waarvoor leerling of ouders ten volle zelf de verantwoordelijkheid (kunnen en willen) opnemen een bewijs dat dit ontwikkelingsproces goed verloopt. Afhankelijk van de leeftijd wordt deze verantwoordelijkheid genomen wordt door ouders (bij kleine kinderen), door volwassenen "leerlingen" zelf of ze wordt door hen beide gedeeld.

2 De SLB-inhoud

We beschrijven de inhoud van de schoolloopbaanbegeleiding zich richt.

Studie- en beroepskeuzebegeleiding

In onze onderwijsstructuur zijn breuk- en scharniermomenten ingebouwd. De overgangen tussen kleuter-, lager, secundair, hoger en volwassenenonderwijs dwingen ouders en leerlingen tot het maken van keuzes: welke school kies ik? welke studierichting? en voor niet leerplichtigen: ga ik wel of niet verder met studeren? In de loop van het secundair onderwijs moeten leerlingen ook keuzes maken na het 1^e, 2^e en 4^e jaar. Op het einde van de schoolloopbaan kiezen leerlingen welke stappen ze eerst zullen zetten bij het zoeken naar een gepaste job.

De school neemt hierin haar opdracht op in de realisatie van de vakoverschrijdende eindtermen. Het CLB ondersteunt haar daarbij en staat in voor de begeleiding van leerlingen en ouders die vastlopen in hun keuzeprocessus of bijzondere noden hebben.

Afstemmingzorg

Vanuit een simpele matching-idee kiezen leerlingen voor de school en studierichting die hen het beste past. Schoolloopbaanbegeleiding heeft echter ook aandacht voor de afstemming van de gekozen school of studierichting op de (bijzondere) noden van dit kind. Maatregelen voor kinderen met leerstoornissen, voorzieningen voor kansarme leerlingen, opvang bij verlate instap in een studierichting, inclusie van leerlingen met beperkingen van hun mogelijkheden, telkens dienen dezelfde stappen gezet. De noden verkennen, ouders en leerlingen helpen zoeken naar een zo goed mogelijk passend aanbod en verder mee onderhandelen over de te nemen maatregelen vormen essentiële onderdelen van goede schoolloopbaanbegeleiding.

Hulp bij schoolloopbaanbeslissingen

Ouders en leerlingen worden soms plots geconfronteerd met een beslissing die ze moeten nemen. Vaak zijn ze op voorhand verwittigd, soms ook staan ze voor voldongen feiten: een B-attest, een nakende overgang naar het buitengewoon onderwijs... Momenten waarop – soms onder tijdsdruk – begeleiding wenselijk is.

Ook leerkrachten moeten vaak beslissingen nemen, niet voor maar over leerlingen. De kwaliteit ervan zal beter zijn als ze goed ondersteund worden: zicht op trajecten en instapvoorwaarden, kennis van wettelijke bepalingen... kunnen heel wat moeilijkheden achteraf voorkomen.

Pakken we deze inhoud en aan conform de eerder geformuleerde basisdoelstellingen van SLB, dan kunnen we spreken van kwaliteitsvolle schoolloopbaanbegeleiding en is de kans op tevredenheid bij de cliënten groot.

3 CLB-acties²

Om samen met alle actoren schoolloopbaanbegeleiding uit te bouwen, kan het CLB actief zijn op verschillend actieterreinen.

3.1 Geïnspireerd door de CLB-werkingsprincipes

In de SLB-begeleiding wordt rekening gehouden met de CLB-werkingsprincipes zoals die in het decreet worden opgelegd.

Vanuit de eigen doelstelling van SLB is het *emancipatorisch werken* een vanzelfsprekendheid.

Een *multidisciplinaire* benadering is inherent aan de aandacht voor de volledige persoonlijkheid maar impliceert ook het tijdig betrekken van het multidisciplinair team indien nodig.

De goed begrepen *vraagsturing* vanuit ouders en leerlingen heeft aandacht voor sensibilisering en bekendmaking en stimuleert onderwijs tot opvolging van keuzeprocessen en opsporing van begeleidingsvragen. Vraagsturing vanuit de school veronderstelt verkennen van ondersteuningsbehoeften en zoeken naar complementariteit, rekening houdend met de verplichte opdrachten van het CLB en de school.

Subsidiariteit erkent de rol van alle actoren en versterkt ze in hun eigen taak in de begeleiding.

3.2 Verschillende actieterreinen

3.2.1 Rechtstreekse en onrechtstreekse begeleiding

Het CLB kan directe acties opzetten naar leerlingen, en doet aan onrechtstreekse begeleiding via ouders en leerkrachten. Hierbij komen de verschillende stappen in het educatief en hulpverleningsproces aan bod:

...ten aanzien van ouders en leerlingen

Educatie

Werken aan vaardigheden van ouders en leerlingen zorgt ervoor dat ze opgewassen zijn tegen de ontwikkelingstaken die voor hen liggen. Hierin heeft de school een cruciale taak. Het CLB zal complementair die opdrachten opnemen die de mogelijkheden van de individuele leerkracht, school of scholengemeenschap overstijgen. Informeren over het volledige onderwijslandschap vormt hiervan zeker een onderdeel.

Preventie

² Ter ondersteuning van CLB en school werden heel wat materialen ontwikkeld binnen de Vrije centra. De meeste werden uitgegeven bij VCLB-service en worden beschreven op www.vclb-service.be. Een overzicht is opgenomen in bijlage 1

Aansluitend op het educatief aanbod voorkomen we ernstige keuze- en loopbaanproblemen door ouders en leerlingen bewust maken van risico's en valkuilen, hen te sensibiliseren om gerichte hulpvragen te stellen en door bijzondere acties op te zetten naar risicogroepen.

Hulpverlening

Bij een evenwichtig aanbod met betrekking tot educatie en preventie, zal de CLB-begeleiding zich kunnen richten op een aantal begeleidingsvragen van cliënten die vastlopen in hun keuzeprocessen of die bijzondere noden hebben. Zij zijn misschien op te vangen met één informeel of adviserend gesprek maar vaak vergen ze een begeleidingsproces waarin CLB-medewerker en cliënten samen op stap gaan.³

... ten aanzien van school en leerkrachten

Op het vlak van educatie en preventie zal de school in de afspraken die ze met het CLB maakt ondersteuning kunnen vragen. Werken met "Op stap...", opmaken van een keuzebegeleidingsplan, uitbouwen van een schoolinfotheek, op een eenvoudige manier presenteren van de keuzetrajecten in de school, uitwerken van adequate deliberatieprocedures... zijn zoveel vragen waarbij CLB-ondersteuning zinvol kan zijn.

Op het vlak van hulpverlening zal de CLB-ondersteuning vooral bestaan in consultatieve begeleiding van leerkrachten, waarbij ze met de begeleidingsvragen waarmee ze zitten bij de CLB-medewerker terecht kunnen en samen verkennen welke begeleidingstussenskomsten wenselijk zijn.

3.2.2 Netwerking

De kwaliteit van schoolloopbaanbegeleiding door het CLB zal beter zijn naarmate ook actief contacten en samenwerkingsrelaties worden uitgebouwd met het netwerk. Werkwinkels, Studie- en studentenbegeleidingsdiensten van het hoger onderwijs, schoolbegeleiders uit de bijzondere jeugdzorg, scholengemeenschappen van gewoon en buitengewoon onderwijs, het zijn enkele van de spelers op het terrein waarmee afstemming moet gezocht worden.

4 Maatschappelijke context

Schoolloopbaanbegeleiding speelt zich af binnen een maatschappelijke context waarin maatschappelijke groepen (al dan niet vertegenwoordigd in belangenorganisaties van werkgevers, werknemers, ondernemers, armen, vrouwen...) initiatieven nemen om loopbaankeuzes te beïnvloeden.

Ook de overheid is actief op dit terrein. Ze streeft haar eigen doelstellingen na (bvb. verminderen van het aantal mislukkingen, aansluiting realiseren tussen onderwijs en arbeidsmarkt) en neemt hiervoor initiatieven en zet structuren op. Ondermeer de regionale informatiecentra die in het kader van het CLB-decreet kunnen opgericht worden, de werkwinkels van de VDAB, de leerwinkel en de andere ontwikkeling van DIVA in het kader van het volwassenenonderwijs passen hierin. De CLB-sector zal deze evoluties op de voet moeten volgen.

³ Een overzicht van mogelijke CLB-begeleidingen is opgenomen in bijlage 2

Bijlage1 : Wat omvat SLB-begeleiding op een CLB?

- Informatieverstrekking
 - onderwijs- en vormingsaanbod in Vlaanderen
 - spelregels in het Vlaamse onderwijs
 - aansluiting op de arbeidsmarkt
 - pedagogische reglementering
 - realisatie inschrijvingsrecht en LOP-werking
 - schoolkenmerken
 - opleidingsmogelijkheden in het buitenland
 - ondersteuning van ouders en leerlingen bij het zelfstandig verzamelen van informatie op maat, eventueel samen met de cliënt schoolkenmerken leren kennen, verkenning van opleidingskansen coachen, ervaringskansen creëren...
- Optimaliseren van leerkansen voor leerlingen die in hun leerkansen beperkt worden
 - ziekte, lichamelijke beperkingen
 - bijzondere noden (leerstoornissen, taalproblemen...)
 - kansarmoede
- Begeleiden van keuzeprocessen die vastlopen
 - moeilijkheden om informatie te verwerken en te structureren omwille van cognitieve of emotionele beperkingen
 - moeilijkheden om een helder en realistisch zelfconcept te ontwikkelen (eventueel met behulp van diagnostische hulpmiddelen)
 - moeilijkheden om te beslissen omwille van objectieve of subjectieve moeilijkheidsgraad van het keuzeprobleem
 - helpen bij de voorbereiding en de realisatie van een keuze
- Begeleiden bij ongewone overgangen
(bv. bij verhuis uit of naar het buitenland, verlate instap in studierichtingen...)
- Keuzeprocessen die verweven zitten in een complexere problematiek
 - socio-emotionele of gedragsproblemen (faalangst, sociale angst, autisme, ADHD, identiteitsontwikkeling...)
 - familiale of sociale problematiek
- Schoolloopbaanbeslissingen waar CLB-tussenkomen verplicht zijn
 - verplicht advies
 - GON
 - BuO
- Begeleidingen waar CLB-tussenkomen verplicht is
 - leerplichtproblemen

Bovendien neemt de SLB-begeleider ook volgende taken ter harte:

- Consultatieve begeleiding van leerkrachten ivm. SLB
- Schoolondersteuning bij de uitbouw van een geïntegreerd aanbod voor schoolloopbaanbegeleiding.
- Netwerkontwikkeling
 - LOP, schoolopbouwwerk, opvoedingsondersteuning
 - VDAB, ATB, werkgevers- en werknemersorganisaties...

VCLB ‘Op stap’- methodiek

W. Magez en Filip Mels VCLB-SLB project, jan 2005

VCLB – VISIETEKST: hedendaagse schoolloopbaanbegeleiding					
	Begeleidingsmateriaal voor de begeleider (leerkracht – CLB)	Documentatiemateriaal over “onderwijs” voor leerkrachten / leerlingen / ouders/ CLB	Materiaal voor leerlingen⁴ ‘Op stap naar ...’	Loopbaanbegeleiding door CLB	
				Informatie en documentatie⁵	
Eind L.O.	Handleiding ZET / ZIP (CD-rom)	Starten in het S.O.	Keuzewe@kboek: <i>Op stap naar het secundair onderwijs</i>	Vademecum SLB EUROBID Steekkaarten studierichtingen SO Steekkaarten zevende specialisatiejaren	Counseling m.i.v. gebruik van diagnostische methoden en instrumenten, inclusief zelfevaluatie, i.v.m. individuele, gerichte hulpverlening bij SLB ondersteuning van opdrachten uit de Keuzewe@kboeken en – dossier@s en aansluitende activiteiten, o.a. voor ouders, leerkrachten, ...
1 ^{ste} graad (A – B)	Handleiding A-stroom Handleiding B-stroom	Naar het tweede leerjaar Naar de tweede graad Deeltijds leren en werken (CD-rom) Steekkaarten studierichtingen secundair onderwijs	Keuzedossier® met Keuzewe@kboek: <i>Op stap naar de tweede graad</i> A-stroom en B-stroom Toekomstspel voor BVL Keuzespel <i>Horizon</i> voor A-stroom		
2 ^{de} graad (A – B)	Handleiding A-stroom Handleiding B-stroom	Naar de derde graad Deeltijds leren en werken (CD-rom) Steekkaarten studierichtingen secundair onderwijs	Keuzedossier® met Keuzewe@kboek <i>Op stap naar de derde graad</i> A-stroom en B-stroom		

⁴ Buiten deze reeks werd het studiekeuzespel “Kies Kleurig” met behulp van OVGB terug uitgegeven. Er bestaat de mogelijkheid om met het centrum voor informatieve spelen dit voor grotere groepen aan te maken.

⁵ Interne publicaties; worden soms aan andere “specialisten” ter beschikking gesteld

Eind S.O. SO – HO	Handleiding Bundel met werkmiddelen voor het onderwijs Lessenpakket voor keuze- begeleiders	Wat na het secundair onderwijs ? (*) Hoger onderwijs in Vlaanderen Steekkaarten 7 ^{de} specialisatiej. SO Verruim je HORIZON (CD- rom) Studeren in het buitenland (CD-rom)	Keuzedossie® met Keuze- we®kboek Op stap naar hoger onderwijs of andere opleidingen Lessenpakket “ <i>Op stap met laatstejaars</i> ”		
Eind S.O. SONAR	Handleiding	Wat na een praktische opleiding ? Steekkaarten 7 ^{de} specialisatiej. SO	Keuzedossie® met Keuze-we®kboek : <i>Op stap naar een job of andere opleidingen</i>		

Info en bestellen: www.vclb-service.be

(*) wordt netoverstijgend gepubliceerd (Departement Onderwijs)